

Тягар пристрастей людських

Вільям Сомерсет Моєм - британський письменник, один із найвидатніших прозаїків 1930-х років, визнаний класик англійської літератури ХХ століття. За значний внесок у розвиток літератури він був нагороджений Орденом кавалерів Пошани.

«Тягар пристрастей людських» - напівбіографічний роман автора, який тричі екранізували та який набув слави культового твору ХХ століття. Це історія Філіпа Кері, невтомного шукача сенсу життя. Упродовж усього життя - під час навчання в Німеччині, Лондоні, Парижі, - герой не полишає мрії стати художником. Довгі розмови про вічне стають ковтком живої води, додаючи наснаги не зупиняться у пошуках себе та істини. Та що, як відповіді на ці запитання вже давно були відомі Філіпові? Його доля круто змінюється, коли він відкриває для себе світ людських пристрастей. Проте цей вир згубних бажань і душевних мук перетворюється на неабиякий тягар...

КЛАСИКА

ВІЛЬЯМ СОМЕРСЕТ МОЕМ
ТЯГАР
ПРИСТРАСТЕЙ
ЛЮДСЬКИХ

РОЗДІЛ 1

Займався сірий похмурий день. Важко нависали хмари, а вогке повітря підказувало, що невдовзі випаде сніг. Покоївка зайшла до кімнати, де спала дитина, і розсунула завіси. Її погляд звично ковзнув по будинку навпроти — поштукатуреному, з портиком — і повернувся до дитячого ліжечка.

— Прокидайся, Філіпе, — озвалася жінка.

Вона потягнула ковдру, взяла дитину на руки і понесла вниз сходами. Хлопчик іще не зовсім прокинувся.

— Мати хоче тебе бачити, — пояснила покоївка.

Вона відчинила двері до кімнати поверхом нижче і поклала дитину на ліжко, в якому лежала жінка. Це була його мати. Вона витягнула руки, і дитина зручно вмостилася під боком. Хлопчик не питав, чому його розбудили. Мама поцілувала заплющені синові очі й відчула своїми невеличкими тоненькими руками тепло маленького тіла у білій бавовняній нічній сорочечці. Жінка притиснула дитину міцніше.

— Хочеш спати, любий? — запитала вона.

Материн голос був таким слабеньким, що здавалося, наче він лунає звіддалік. Хлопчик не відповів, лише задоволено всміхнувся. Він почувався надзвичайно щасливим у цьому великому теплому ліжку і м'яких обіймах. Зіщулившись біля матері, він спробував стати ще меншим і сонно поцілував її. За мить малий заплющив очі та знову заснув. Лікар підійшов до них і зупинився біля ліжка.

— Ох, не забирайте його так швидко, — застогнала жінка.

Лікар серйозно подивився на неї, не промовивши жодного слова у відповідь. Мати знала, що їй не дозволять надовго залишити дитину, тому поцілувала сина ще раз і провела руками по його тілу аж до ніг; вона потримала в долоні праву ступню, відчула п'ять маленьких пальчиків і повільно торкнулася лівої. Схлипнула.

— Що сталося? — запитав лікар. — Ви стомилися.

Жінка похитала головою, не в змозі промовити хоча б слово, і сльози заструменіли її обличчям. Лікар нахилився до хворої.

— Дозвольте мені забрати його.

Вона була занадто слабкою, щоб опиратися його бажанню, тож підняла дитину вгору. Лікар знову передав хлопчика няньці.

— Краще віднесіть його назад до ліжечка.

— Звісно, сер.

Вона понесла геть маленького сплячого хлопчика. Його мати зайшлася риданнями, від яких краялося серце.

— Бідолашне дитя, що з ним тепер буде?

Доглядальниця спробувала заспокоїти її, і незабаром жінка виснажилася, а ридання стихли. Лікар підійшов до стола з протилежного боку кімнати, де під рушником лежало тільки мертвонародженої дитини. Чоловік підняв рушник і подивився. Від ліжка його відгороджувала ширма, однак жінка здогадалася, що саме він робить.

— Це був хлопчик чи дівчинка? — прошепотіла вона, звертаючись до медсестри.

— Ще один хлопчик.

Жінка не відповіла. За мить повернулася нянька й підійшла до ліжка.

— Панич Філіп так і не прокинувся, — повідомила вона.

Запала тиша. Потім лікар іще раз перевірів пульс пацієнтки.

— Гадаю, просто зараз я нічим не можу допомогти, — сказав він. — Зайду ще раз після сніданку.

— Я проведу вас, сер, — запропонувала нянька.

Вони мовчки спустилися сходами. У коридорі лікар зупинився.

— Ви відправили по зятя місіс Кері, чи не так?

— Так, сер.

— Знаєте, о котрій годині він приїде?

— Ні, сер, я чекаю на телеграму.

— А як щодо хлопчика? Гадаю, краще відіслати його кудись.

— Міс Воткін обіцяла забрати його, сер.

— Хто вона?

— Його хрещена мати, сер. Як ви гадаєте, сер, міс Кері одужає?

Лікар похитав головою.

РОЗДІЛ 2

Минув тиждень. Філіп сидів на підлозі у вітальні маєтку міс Воткін в Онслоу Гарденз. Він був єдиною дитиною і звик гратися на самоті. Кімната була захаращена масивними меблями, на кожній канапі лежало по три великих подушки. На кріслах вони теж були. Філіп зібрав їх та за допомогою набору

позолочених стільців, які були легкими й безперешкодно рухалися, збудував вигадливу печеру, де можна було ховатися від червоношкірих, що причаїлися за порт'єрами. Він притиснув вухо до підлоги і слухав, як стрімко біжить прерією стадо буйволів. Почувши раптом, як відчинилися двері, хлопчик затамував дихання, щоби його не знайшли, але дебела рука відсунула стілець, і подушки попадали на підлогу.

— Неслухняний хлопчисько, міс Воткін точно сваритиметься.

— Ку-ку, Еммо! — озвався малий.

Нянька нахилилася й поцілувала його, а потім узялася збивати подушки і складати їх на свої місця.

— Я їду додому? — поцікавився хлопчик.

— Так, я приїхала, щоби забрати тебе.

— У тебе нова сукня.

Йшов тисяча вісімсот вісімдесят п'ятий рік, і вона носила турнюр¹. Сукня Емми була пошита з чорного оксамиту, з вузькими рукавами і похилими плечима, а спідницю прикрашали три широкі оборки. На голові вона мала чорний капор з оксамитовими стрічками. Жінка завагалася. Запитання, яке вона сподівалася почути, не пролунало, і її заготована відповідь не знадобилася.

— Не хочеш запитати, як справи у мами? — зрештою поцікавилася вона.

— Ой, я забув. Як мама?

Тепер вона була готова.

— У твоєї мами все добре і вона щаслива.

— Ох, я радий.

— Твоєї мами більше тут немає. Ти вже ніколи її не побачиш. Філіп не зрозумів, що вона має на увазі.

— Чому не побачу?

— Твоя мама на небесах.

Вона почала плакати, і Філіп, так нічого й не зрозумівши, приєднався до неї. Емма була високою кремезною жінкою зі світлим волоссям і грубими рисами. Вона народилася в Девонширі та, попри свою багаторічну службу в Лондоні, так і не змогла позбутися різкого акценту. Від сліз жінка ще більше розчулилася і притисла малого до серця. Вона розуміла біду цієї дитини, позбавленої єдиної на світі безкорисливої любові. Те, що хлопчика доведеться віддати чужим людям, здавалося жахливим. Утім уже за мить Емма опанувала себе.

— Твій дядько Вільям не може дочекатися на зустріч із тобою, — повідомила вона. — Біжи попрощайся з міс Воткін, і ми повернемося додому.

— Я не хочу прощатися, — заперечив хлопчик, інстинктивно намагаючись приховати сльози.

— Гарзд, тоді біжи нагору і забери свого капелюха.

Він так і зробив, а коли спустився, Емма вже чекала на нього в коридорі. У кабінеті за їдальнею Філіп почув голоси. Він зупинився. Хлопчик знав, що міс Воткін та її сестра розмовляють із друзями, і йому — дев'ятирічній дитині — здалося, що ті пожаліють його, якщо він зайде.

— Думаю, я все ж піду й попрощаюся з міс Воткін.

— Гадаю, так буде краще, — погодилася Емма.

— Піди і скажи їм, що я йду, — попросив малий.

Йому хотілося якнайкраще скористатися нагодою. Емма постукала і зайшла до кімнати. Філіп почув, як вона сказала:

— Панич Філіп хоче з вами попрощатися, міс.

Розмова раптово стихла, і Філіп покульгав до кабінету. Генрієтта Воткін була огрядною червонощокою жінкою з пофарбованим волоссям. У ті часи пофарбоване волосся привертало увагу, тож удома хлопчик чув чимало пліток, коли його хрещена мати змінювала колір зачіски. Вона жила зі старшою сестрою, яка мовчки примирилася зі своїм літнім віком. У сестер гостювали дві незнайомих Філіпу пані, які зацікавлено на нього дивилися.

— Моє бідолашне дитя, — сказала міс Воткін, розкриваючи обійми.

Вона заплакала. Аж тепер Філіп зрозумів, чому його хрещена мати не обідала і вдягнула чорну сукню. Сльози заважали їй розмовляти.

— Я мушу повертатися додому, — нарешті озвався хлопчик.

Він вирвався з обіймів міс Воткін, і вона ще раз його поцілувала. Потім Філіп підійшов до її сестри і попрощався з нею. Одна з незнайомок попросила дозволу поцілувати його, і малий серйозно погодився. Попри сльози, він сповна насолоджувався спричиненим переполохом; хлопчик радо залишився би трохи довше, аби всотати це відчуття, але здогадався, що заважає, тому сказав, що на нього чекає Емма. Він вийшов з кімнати, але покоївка саме спустилася вниз, аби потеревенити у підвалі з подружкою; тож Філіп чекав на неї на під'їзній доріжці, як раптом почув голос Генрієтти Воткін.

— Його мати була моєю найкращою подругою. Я не можу змиритися з думкою, що вона померла.

— Тобі не слід було йти на похорон, Генрієтто, — озвалася сестра. — Я знала, що ти засмутишся.

Утрутилася одна з незнайомок:

— Бідолашний маленький хлопчик, страшно стає від самої думки, що він залишився геть один на цілому світі. Я помітила, що він кульгає.

— Так, він клишоногий. Його мати так засмучувалася через це.

А тоді повернулася Емма. Вони зупинили двоколісний екіпаж, і нянька пояснила кучеру, куди їхати.

РОЗДІЛ 3

Коли вони підїхали до будинку, де померла місіс Кері, — на похмурій, респектабельній вулиці між Ноттінг-Гілл-гейт і Гай-стрит у Кенсінгтоні — Емма відвела Філіпа до вітальні. Там його дядько писав листи-подяки за надіслані вінки. Один із них не встиг прибути до похорону і тепер лежав у картонній коробці на коридорному столику.

— Це панич Філіп, — оголосила Емма.

Містер Кері повільно підвівся і поручкався з хлопчиком. Після секундних роздумів чоловік нахилився і поцілував малого в чоло. Зросту дядько був трохи нижчого за середній, мав схильність до гладшання і зачісував довге волосся на голові так, аби приховати залисини. Риси чисто поголеного обличчя були правильні, й легко було уявити, що в юності чоловік виглядав

привабливо. На годинниковому ланцюжку містер Кері носив золотий хрестик.

— Тепер ти житимеш зі мною, Філіпе, — повідомив дядько. — Тобі це подобається?

Два роки тому, перехворівши на вітрянку, Філіп гостював у будинку священика; але пригадати міг лише горище і просторий садок, а не дядька з тіткою.

— Так.

— Ти мусиш ставитися до мене і тітки Луїзи, як до батька з матір'ю.

Губи хлопчика дрібно затремтіли, обличчя почервоніло, але Філіп не відповів.

— Твоя дорога мати залишила тебе під моєю опікою.

Містер Кері не відзначався красномовством. Коли надійшла звістка, що дружина його брата помирає, він одразу ж вирушив до Лондона, але цілу дорогу думав лише про те, яких незручностей завдасть його життю її смерть, якщо доведеться піклуватися про племінника. Дядькові було далеко за п'ятдесят, а його дружина, з якою він побрався тридцять років тому, не могла народити дитину; і думка про присутність маленького хлопчика, який міг виявитися неслухняним і грубим, чоловіка не тішила. А братова дружина йому взагалі ніколи не подобалася.

— Завтра я відвезу тебе до Блекстейбл, — продовжив він.

— А Емма поїде з нами?

Дитина поклала свою ручку в няньчину долоню, і жінка стиснула її.

— Боюся, Еммі доведеться від нас піти, — озвався дядько.

— Але я хочу, щоб Емма поїхала зі мною.

Хлопчик заплакав, і нянька теж не змогла стримати сліз. Містер Кері безпомічно дивився на них.

— Гадаю, вам краще на хвилинку залишити мене з паничем Філіпом наодинці.

— Звісно, сер.

Хоча малий міцно чіплявся за неї, жінка обережно вивільнилася з його обіймів. Містер Кері посадив хлопчика на коліна й обійняв його.

— Тобі не можна плакати, — сказав він. — Ти вже занадто дорослий, аби за тобою доглядала нянька. Нам слід подумати, чи не віддати тебе до школи.

— Я хочу, щоб Емма поїхала зі мною, — наполягала дитина.

— Це чимало коштує, Філіпе. Твій батько залишив не так уже й багато, і я навіть не знаю, що з цього не витратили. Ти мусиш заощаджувати кожне пенні.

Напередодні містер Кері навідався до сімейного адвоката. Батько Філіпа був хірургом, мав хорошу практику, і здавалося, що його робота в шпиталі повинна забезпечити йому пристойне життя. Тож, коли чоловік раптово помер від інфекції крові, всі страшенно здивувалися, дізнавшись, що він не залишив удові майже нічого, крім своєї страховки і комірного від їхнього будинку на Брутон-стрит. Це сталося шість місяців тому, і вже вагітна місіс Кері, залишившись із дитиною на руках, з горя втратила голову і здала будинок, погодившись на першу-ліпшу пропозицію. Свої меблі вона відіслала на склад, і, щоби не мати жодних незручностей до народження дитини, винайняла вмебльований будинок, заплативши, на думку

священика, шалену суму. Однак жінка ніколи не вміла обходитися з грошима і не змогла пристосувати свої витрати до нових обставин. Невеличку отриману суму вона викинула на вітер, і тепер, після сплати всіх рахунків, на утримання хлопчика до його повноліття залишилося трохи більше двох тисяч фунтів. Але неможливо було пояснити все це Філіпу, і він продовжував ридати.

— Тобі краще піти до Емми, — вирішив містер Кері, відчуваючи, що нянька може втішити дитину краще за будь-кого іншого.

Не промовивши жодного слова, Філіп зіслизнув із дядькових колін, але чоловік зупинив його.

— Ми мусимо виїхати завтра, бо в суботу я готуватимусь до проповіді; тож ти маєш сказати Еммі, аби вона зібрала всі твої речі вже сьогодні. Можеш узяти всі свої іграшки. І якщо хочеш мати щось, що нагадуватиме тобі про батька і матір, візьми по одній речі на згадку про кожного з них. Усе інше ми продамо.

Хлопчик вислизнув із кімнати. Містер Кері не звик працювати, тож до своєї кореспонденції повернувся неохоче. На краю стола лежав стос рахунків, і це дратувало чоловіка. Один із них здавався йому особливо безглуздим. Одразу після смерті місіс Кері Емма замовила у квітковому магазині ціле море білих квітів для кімнати, де лежала мертва жінка. Вона просто викинула гроші на вітер. Занадто багато на себе взяла. Він звільнив би її, навіть якби мав достатньо грошей.

Однак Філіп пішов до Емми, притиснувся головою до її грудей і заривався так, що здавалося, наче його сердечко розірветься на шматки. А нянька, вважаючи його майже

власним сином, — адже почала піклуватися про хлопчика, коли йому був лише місяць, — заспокоювала його тихими словами. Жінка обіцяла, що іноді навідуватиметься до нього, ніколи не забуде його, розповідала про сільську місцевість, куди він поїде, і про свій власний дім у Девонширі — її батько мав дорожню заставу на шляху, що вів до Ексетера, у хліву вони тримали свинок і корову, а корова щойно народила телятко, — аж поки Філіп не забув про сльози і не захопився думкою про завтрашню подорож. Зрештою, жінка опустила хлопчика на підлогу, адже на неї чекало так багато роботи, і він допоміг їй викласти на ліжко свій одяг. Потім нянька відправила Філіпа зібрати іграшки в дитячій, і вже незабаром він задоволено грався.

Однак зрештою, Філіп стомився від самоти і повернувся до спальні, де Емма складала його речі до великої олов'яної скрині; хлопчик пригадав, що дядько дозволив йому взяти по одній речі на згадку про батька і матір. Він розповів про це Еммі й запитав, що йому вибрати.

— Краще піди до вітальні та подивись, що тобі подобається.

— Там дядько Вільям.

— Не зважай. Тепер ці речі — твоя власність.

Філіп повільно спустився і побачив відчинені двері. Містер Кері вийшов із вітальні. Хлопчик потихеньку обійшов кімнату. Вони жили в цьому будинку так недовго, що його майже нічого тут не цікавило. Це була чужа кімната, і Філіп не знайшов нічого, що припало б йому до душі. Однак він знав, де були материні речі, а де — господаря квартири, і зрештою, вибрав невеличкий годинник, який, як він колись чув, подобався матері. Узявши його, хлопчик похнюплено повернувся нагору.

Біля дверей матеріної спальні він зупинився і прислухався. Йому ніхто не казав, що туди не можна заходити, однак це чомусь здавалося недобрим; Філіп був трохи наляканим, серце стривожено билось, але водночас щось спонукало його повернути ручку. Хлопчик так і зробив, тихенько, наче не хотів, аби його хтось почув, і повільно штовхнув двері. Перш ніж наважитися увійти, малий трохи постояв на порозі. Зараз він уже не боявся, але все здавалося дивним. Хлопчик зачинив за собою двері. Завіси були запнуті, й у холодному світлі січневого пообіддя у кімнаті панувала темрява. На туалетному столику лежали щітки і люстерко місіс Кері, а на невеличкій таці — шпильки для волосся. На камінній полиці стояли його і батькова фотографії. Він частенько бував у цій кімнаті без мами, але тепер усе здавалося інакшим. Навіть стільці мали дивний вигляд. Ліжко було застелене, наче сьогодні вночі хтось збирався у ньому спати, а на подушці у чохлі лежала нічна сорочка.

Філіп відчинив велику шафу, завішану сукнями, заліз усередину, обхопив руками якомога більше одягу і притиснув його до обличчя. Сукні пахли материними парфумами. Потім хлопчик відчинив шухлядки матеріного туалетного столика, де лежали всілякі її дрібнички, і взявся їх розглядати: серед постільної білизни ховалися мішечки з лавандою, від яких ширився свіжий приємний запах. Кімната більше не була чужою, і Філіпу здавалося, наче мама просто вийшла на прогулянку. Незабаром вона повернеться і підніметься в дитячу, щоби випити з ним чаю. Хлопчику здалося, що він відчув на вустах мамин поцілунок.

Неправда, що він більше ніколи її не побачить. Неправда, бо це неможливо. Він виліз на ліжко, поклав голову на подушку і лежав там, майже не рухаючись.

РОЗДІЛ 4

Прощання з Еммою не обійшлося без сліз, але подорож до Блекстейбла розважила Філіпа, тож туди він приїхав спокійним та радісним. Між Лондоном і Блекстейблом було шістдесят миль². Віддавши валізи носію, містер Кері вирушив разом із Філіпом додому пішки — дорога зайняла трохи більше п'яти хвилин, і, опинившись біля воріт, хлопчик раптово пригадав їх. Вони були червоними з п'ятьма ґратками і вільно хиталися на петлях, так що на них було зручно (хоча й заборонено) кататися. Крізь сад хлопчик із дядьком дійшли до парадних дверей. Таке траплялося нечасто — коли навідувалися гості, по неділях і з особливих приводів, наприклад, коли вікарій їхав до Лондона чи повертався звідти додому. Зазвичай вдома користувалися боковими дверима, а ще були задні — для садівника, жебраків і волоцюг. Це був доволі великий будинок із жовтої цегли з червоним дахом, збудований у церковному стилі років із двадцять п'ять тому. Вхідні двері нагадували паперть, а вікна у вітальні були готичними.

Місіс Кері знала, яким потягом вони приїдуть, і вже чекала на них у вітальні, прислухаючись, чи не клацнуть, бува, ворота. Коли це нарешті сталося, вона підійшла до дверей.

— Це тітка Луїза, — сказав містер Кері, побачивши дружину.
— Біжи поцілуй її.

Філіп незграбно побіг, підтягуючи свою понівечену стопу, а потім зупинився. Місіс Кері була маленькою зіщуленою жіночкою, ровесницею свого чоловіка, і мала вкриті глибокими зморшками обличчя та бляклі сині очі. Сиве волосся було вкладене локонами у модну за часів її юності зачіску. Жінка була вбрана в чорну сукню, прикрашену лише золотим ланцюжком із хрестиком. Тітка поводитася сором'язливо і розмовляла неголосно.

— Ти йшов пішки, Вільяме? — запитала вона мало не докірливо, цілуючи чоловіка.

— Я про це не подумав, — озвався він, глипнувши на племінника.

— Тобі не було боляче йти, Філіпе, правда ж? — перепитала в дитини тітка.

— Ні. Я завжди ходжу.

Ця розмова трохи його здивувала. Тітка Луїза запросила хлопчика всередину, і вони зайшли до передпокою, де на червоних і жовтих кахлях чергувалися грецькі хрести і Божі ягнятка. Нагору звідси вели масивні сходи з полірованої сосни з якимось особливим запахом. Їхня поява тут була щасливим збігом — коли для церкви робили нові лавиці, залишилося достатньо дерева. Бильця прикрашали емблеми чотирьох євангелістів.

— Я подумала, що під час подорожі ви змерзнете, і розклала вогонь у грубці, — повідомила місіс Кері.

У передпокої стояла велика чорна грубка, якою користувалися лише за найгіршої погоди і коли хворів вікарій. Коли застуджувалася місіс Кері, грубку не палили — вугілля

було дорогим, та й покоївка Мері-Енн не любила розпалювати по всіх усюдах вогонь. Якщо вони хочуть розкласти вогонь у кожній кімнаті, нехай наймають іще одну дівчину. Узимку містер і місіс Кері здебільшого жили у їдальні, тому одну грубку все ж гріли, а влітку перемагала звичка, тож вітальнею користувався лише містер Кері, коли лягав там по обіді подрімати. Однак щосуботи йому запалювали вогонь у кабінеті, аби вікарій міг написати недільну проповідь.

Тітка Луїза відвела Філіпа нагору і показала йому крихітну спальню, з якої відкривався вид на дорогу. Простісінько перед вікном росло велетенське дерево; тепер хлопчик його пригадав, адже гілки росли так низько, що на нього можна було вилізти.

— Маленька кімнатка для маленького хлопчика, — пояснила місіс Кері. — Ти ж не боєтимешся спати один?

— А-а-а, ні.

Минулого разу Філіп приїжджав до будинку вікарія з нянькою, і місіс Кері ним майже не займалася. Тепер вона дивилася на дитину трохи невпевнено.

— Ти вмієш мити руки чи мені допомогти тобі?

— Я вмію митися самостійно, — впевнено відповів хлопчик.

— Гаразд, я перевірю їх, коли ти спустишся пити чай, — попередила тітка Луїза.

Про дітей жінка нічого не знала. Коли було вирішено, що Філіп житиме у Блекстейблі, вона довго розмірковувала, як із ним поводитися; місіс Кері палко бажала впоратися зі своїми обов'язками. Утім тепер, коли хлопчик був тут, вона виявила, що побоюється його так само, як він її. Жінка сподівалася, що

Філіп не буде неслухняним і грубим, адже її чоловік не любив неслухняних і грубих хлопчиків. Вибачившись, тітка Луїза залишила малого на самоті, але вже за мить повернулася і постукала в двері. Не заходячи всередину, вона запитала, чи зможе Філіп самотійно налити собі воду, а потім спустилася вниз і подзвонила в дзвіночок, наказуючи служниці подавати чай.

На двох стінах просторої їдальні з вдалим пропорціями були вікна, завішані важкими завісами з червоного репсу³; посередині стояв великий стіл, а біля однієї стіни — масивний буфет із червоного дерева з дзеркалом. У кутку стояла фісгармонія, а з обох боків від каміна вишикувалися два крісла з тисненої шкіри, на спинці кожного лежала серветочка. Крісло з підлокітниками називалося «чоловік», а без них — «дружина». Місіс Кері ніколи не сиділа у кріслі: вона казала, що віддає перевагу не надто зручному стільцю; жінка завжди мала багато роботи, а з крісла з ручками їй, можливо, не захотілось би вставати.

Коли Філіп увійшов, містер Кері розпалював вогонь, він показав племіннику дві коцюби. Одна з них була велика, яскрава, відполірована і зовсім новенька — її звали Вікарій; а другу — меншу, що вже не раз побувала у вогні, — Дячок.

— Чого ми чекаємо? — поцікавився містер Кері.

— Я наказала Мері-Енн зварити тобі яйце. Подумала, що ти зголоднів у дорозі.

Місіс Кері вважала подорожі з Лондона до Блекстейбла надзвичайно виснажливими. Сама вона рідко подорожувала: священник заробляв лише три сотні на рік, тож, якщо її чоловіку

хотілося відпочити, грошей на двох не вистачало, і їхав тільки він. Містер Кері був великим прихильником церковних конгресів, і зазвичай йому вдавалося раз на рік з'їздити до Лондона; одного разу він побував у Парижі на виставці, а два чи три рази навіть був у Швейцарії. Мері-Енн принесла яйце, і всі сіли за стіл. Стілець виявився занадто низьким для Філіпа, і якусь мить ані містер Кері, ані його дружина не знали, що робити.

— Я підкладу йому кілька книжок, — запропонувала Мері-Енн.

Служниця взяла з фісгармонії товсту Біблію і молитовник, із якого священик читав молитви, і поклала їх хлопчику на стілець.

— Ох, Вільяме, він не може сидіти на Біблії, — жахнулася місіс Кері. — Ти не міг би принести кілька книжок із кабінету?

Вікарій на секунду замислився.

— Гадаю, один раз не нашкодить, якщо ти, Мері-Енн, покладеш молитовник згори, — вирішив він. — Книгу з молитвами писали такі самі люди, як ми. Вона й не претендує на божественне авторство.

— Про це я не подумала, Вільяме, — погодилася тітка Луїза.

Філіп улаштувався на книжках, і вікарій, прочитавши над їжею молитву, зрізав верхівку яйця.

— Ось, — запропонував він хлопчикові, — можеш з'їсти, якщо хочеш.

Філіп радо з'їв би ціле яйце, але йому не пропонували, тому він узяв те, що давали.

— Як неслися кури, поки мене не було? — поцікавився вікарій.

— Ох, просто жахливо, лише одне чи два яйця на день.

— Тобі сподобався вершечок, Філіпе? — запитав дядько.

— Дуже, дякую.

— У неділю по обіді отримаєш іще один.

Щонеділі містер Кері їв із чаєм варене яйце, аби поновити сили перед вечірньою службою.

РОЗДІЛ 5

Поступово Філіп познайомився з людьми, з якими жив, і з уривків їхніх розмов, що подекуди не призначалися для його вух, чимало дізнався про себе і своїх померлих батьків. Його тато був значно молодшим за блекстейблівського вікарія. Відмінно закінчивши навчання у шпиталі Святого Луки, він потрапив до штату й одразу почав заробляти непогані гроші, які витрачав зі легким серцем. Коли священник задумав відремонтувати церкву і попросив у брата пожертву, то неабияк здивувався, отримавши від нього кілька сотень фунтів. Містер Кері мав заощадливий характер, а необхідність зробила його ще більш економним, тому гроші він прийняв із неоднозначними почуттями: він заздрив братові, що той може дозволити собі пожертвувати так багато, радів за церкву і трохи роздратувався через таку щедрість, що здавалася майже показною. Згодом Генрі Кері одружився зі своєю пацієнткою, вродливою дівчиною, однак без копійки за душею; вона була сиротою і не мала близьких родичів, але походила з хорошої

родини, тому на весіллі було чимало вишуканих друзів. Приїжджаючи до Лондона, священник тримався з невісткою стримано. У її присутності він знічувався і в душі обурювався цією величною вродою. Жінка одягалася розкішніше, ніж належало дружині хірурга, що заробляв на життя важкою працею, а чарівні меблі в будинку і квіти, якими вона його прикрашала навіть узимку, видавали марнотратство, яке вікарій засуджував. Він слухав розповіді невістки про прийоми, на яких вона побувала, а повернувшись додому, казав дружині, що їм не пасує користуватися братовою гостинністю, не віддаючи нічого навзаєм. У їдальні він бачив виноград, який, мабуть, коштував щонайменше вісім шилінгів⁴ за фунт, а на обід подавали спаржу, хоча на священниковому городі вона мала дозріти лише за два місяці. А зараз усе сталося так, як він передбачав, і вікарій радів, наче пророк, який дивився, як вогонь і сірка пожирають місто, де не дослухалися до його застережень і не зійшли зі шляху розпусти. Бідолашний Філіп залишився практично без копійчини, який тепер зиск із ошатних материних друзів? Він чув, як дядько називав батькове марнотратство мало не злочинним і дякував Божому промыслу, що забрав до себе його дорогу матусю: вона давала собі раду з грішми гірше, ніж дитина.

Коли Філіп прожив у Бекстейблі тиждень, трапилася одна річ, яка, схоже, неабияк роздратовала його дядька. Одного ранку він знайшов на столі, накритому для сніданку, невеличку посылку, відправлену на лондонську адресу покійної місіс Кері. На конверті було її ім'я. Розірвавши конверт, священник знайшов усередині десяток світлин місіс Кері. На них були зображені

лише голова та плечі, а волосся було зачесано гладкіше, ніж зазвичай, і низько спускалося на чоло, через що жінка здавалася якоюсь незнайомою; її обличчя було худим і виснаженим, але жодна хвороба не могла приховати красу цих рис. У великих темних очах причаївся смуток, якого Філіп не пам'ятав. Кинувши на фото покійниці перший погляд, містер Кері трохи налякався, але це відчуття одразу змінилося розгубленістю. Світлини здавалися зовсім свіжими, а він і гадки не мав, хто їх замовив.

— Тобі щось про це відомо, Філіпе? — поцікавився чоловік.

— Пам'ятаю, як мама казала, що сфотографувалася, — відповів хлопчик. — Міс Воткін сварила її... А вона сказала: «Я хочу, аби в хлопчика залишилося щось на згадку про мене, коли він виросте».

Погляд містера Кері на мить застиг на племіннику. Голосок у дитини страшенно тремтів. Він пам'ятав слова, але не розумів їхнього сенсу.

— Краще тобі взяти одну фотографію і віднести до себе в кімнату, — вирішив дядько. — Решту я заберу.

Священик надіслав одну світлину міс Воткін, і вона написала йому листа, в якому пояснила, як їх зробили.

Одного дня міс Кері лежала в ліжку, але почувалася трохи краще, ніж зазвичай, і зранку в лікаря, схоже, навіть з'явилася надія на одужання. Емма повела дитину на прогулянку, а служниці були в підвалі, як раптом міс Кері відчула розпачливу самотність. Її скрутив усеохопний страх, що вона не одужає після пологів, на які чекала вже два тижні. Її сину було дев'ять років. Хіба можна було сподіватися, що він

пам'ятатиме її? Вона не могла змиритися з думкою, що дитина виросте і забуде її, не пам'ятатиме геть нічого, а вона ж так любила його: через те що він був слабеньким калічкою і через те що він був її сином. Після весілля вона не фотографувалася, а минуло вже десять років. Жінка хотіла, щоби син знав, який вигляд вона мала перед смертю. Тоді він не зможе її забути, у нього залишаться хоч якісь спогади. Місіс Кері знала: якщо покличе служницю і скаже, що хоче встати, дівчина не дозволить їй і, можливо, відправить когось по лікаря, а сил на сварки чи суперечки у неї не було. Тому вона підвелася з ліжка і почала вдягатися. Місіс Кері так довго лежала на спині, що ноги не слухалися, а підшви кололи так, що боляче було торкатися ними підлоги. Але жінка не здалася. Вона не звикла самостійно зачісуватися і, піднявши руки з гребенем, відчула слабкість. Їй ніколи не вдасться зробити таку зачіску, яку робила покоївка. Волосся вона мала чарівне, тонке, глибокого золотого кольору. Брови в неї були прямі й темні. Вона вдягнула чорну спідницю і корсаж від улюбленої вечірньої сукні — з білого дамаського шовку, що саме набув страшенної популярності. Місіс Кері подивилася на себе у дзеркало. Обличчя було надзвичайно блідим, але шкіра залишалася чистою; рум'яною вона ніколи не була, та від цього лише робилися помітнішими привабливі червоні вуста. Жінці не вдалося стримати ридання — вона не могла не жаліти себе і вже почувалася страшенно стомленою, але вдягнула хутро, яке Генрі подарував їй на минуле Різдво, — вона тоді так пишалася ним і почувалася такою щасливою — і під акомпанемент гупання серця тихенько спустилася сходами. Непомітно

вибравшись із будинку, жінка поїхала до фотографа і заплатила йому за дюжину фотографій. Посередині зйомки їй довелося попросити склянку води, і помічник фотографа, побачивши, що жінка хвора, запропонував приїхати наступного разу, але місіс Кері наполягла, що хоче довести справу до кінця. Зрештою, фотографії зробили, і жінка поїхала назад до невеличкого брудного будиночка в Кенсінгтоні, який ненавиділа всією душею. Як жахливо було помирати в такому домі.

Вхідні двері виявилися відчиненими, і коли місіс Кері підїхала до будинку, покоївки з Еммою на чолі вибігли їй на допомогу. Побачивши порожню спальню, служниці неабияк перелякалися. Спочатку вони вирішили, що хазяйка, мабуть, пішла до міс Воткін, і відправили туди кухарку. Та повернулася разом із міс Воткін, яка тепер схвильовано чекала у вітальні. Вона швидко збігла сходами і закидала подругу докорами; але місіс Кері не змогла впоратися з напруженням і тепер, коли більше не було потреби міцно триматися на ногах, здалася. Жінка важко впала Еммі на руки, і її понесли нагору. Там вона лежала без тями так довго, що всім це здалося неможливим, а лікар, по якого негайно послали, ніяк не приходив. Наступного дня хворій стало трохи краще, й аж тоді міс Воткін почула якісь пояснення. Філіп грався на підлозі матеріної спальні, і жінки не звертали на нього уваги. Він не дуже зрозумів, про що вони розмовляли, і сам не знав, чому ці слова запали йому в пам'ять.

— Я хочу, аби в хлопчика залишилося щось на згадку про мене, коли він виросте.

— Не можу зрозуміти, навіщо вона замовила дванадцять, — підсумував містер Кері. — Двох би цілком вистачило.

РОЗДІЛ 6

У будинку вікарія дні нічим не відрізнялися один від одного.

Одразу після сніданку Мері-Енн приносила «Таймз». Містер Кері передплачував газету разом із двома сусідами. Він міг читати її з десятої до першої, а потім приходив садівник і забирав її для містера Елліса з Лаймса, де вона залишалася до сьомої, а потім вирушала до міс Брукс із Менор Гауса, яка, хоч і читала новини пізно, могла залишити газету собі. Улітку місіс Кері готувала варення і часто просила у міс Брукс стару газету, щоби накрити банки. Коли вікарій брався за «Таймз», його дружина надягала капор і вирушала на закупи. Філіп ішов з нею за компанію. Блекстейбл був рибальським селищем. Він складався з головної вулиці, де розташовувалися крамниці, банк, будинок лікаря й один-два будинки господарів вугільних барж, та вбогих вуличок навколо гавані, де жили рибалки і бідняки, котрих можна було не брати до уваги, адже всі вони були сектантами. Помітивши когось із їхніх священиків на вулиці, місіс Кері переходила на другий бік, аби не зустрічатися з цими людьми, а якщо часу на це не вистачало, погляд її прикипав до бруківки. На Гай-стрит було аж три молитовних будинки, і з такою ганьбою вікарій ніяк не міг примиритися: йому здавалося, що закон повинен утрутитися і заборонити їх зведення. Купувати щось у Блекстейблі було непростою справою, адже сектантів тут було чимало ще й тому, що

парафіяльна церква стояла за дві милі від містечка; а справу можна було мати лише зі своїми прихожанами. Місіс Кері добре знала, що на переконання крамарів здебільшого впливала можливість постачати свій товар до будинку вікарія. До церкви ходили два м'ясники, і вони не розуміли, чому священик не може купувати одночасно в обох, а його простий план робити замовлення півроку в одного і півроку в другого їх теж не задовольняв. Якщо хтось із них не постачав свій товар до будинку вікарія регулярно, одразу ж починав погрожувати, що більше не ходитиме до церкви. Часом священику теж доводилося вдаватися до погроз: не ходити до церкви — гріх, а якщо безбожник грішитиме ще більше і піде до секти, вікарію, безумовно, доведеться назавжди відмовитися від його послуг і забути про його відмінне м'ясо. Часто місіс Кері доводилося заходити в банк, аби передати повідомлення адміністратору Джозаї Грейвсу, який був регентом, скарбничим і церковним старостою. Це був високий худорлявий чоловік із землистим обличчям і довгим носом. Волосся він мав біле і здавався Філіпу надзвичайно старим. Джозая вів церковні рахунки, замовляв закуски для хору та школярів, і, попри те що в парафіяльній церкві не було орґана, у Блекстейблі вважали, що хор під його керівництвом — найкращий у графстві Кент. Якщо влаштовували якусь церемонію — приїзд єпископа на конфірмацію чи благочинного священика, який давав проповідь до збору врожаю, — усі необхідні приготування брав на себе містер Грейвс. Він, не вагаючись, робив усе можливе, радячись із вікарієм лише для проформи, а вікарія (хоча сам він радо уникав будь-яких проблем) страшенно обурювало те, як

церковний староста з усім дає собі раду. Можна було подумати, що він — найважливіша персона в парафіяльній церкві. Містер Кері постійно казав дружині, що Джозая Грейвс отримає по пальцях, якщо не одумається, але місіс Кері радила йому змиритися з поведінкою регента — він прагне лише хорошого і не винен, що погано вихований. Священик заспокоювався, вправляючись у християнських чеснотах і практикуючи поблажливість, але мстився старості, називаючи його поза очі Бісмарком.

Якось між чоловіками спалахнула суперечка, і місіс Кері постійно згадувала той буремний час із тривогою. Кандидат від консервативної партії повідомив про свій намір виступити у Блекстейблі, і Джозая Грейвс, домовившись із Місіонерською залю, звернувся до містера Кері й запропонував йому сказати кілька слів. Виявилося, що кандидат попросив Джозая Грейвса очолити захід. Ось цього містер Кері вже не стерпів. Він мав непохитні переконання щодо того, на яку повагу заслуговує духівництво, і йому здавалося сміховинним, що староста буде щось там очолювати, коли поруч сидить вікарій. Він нагадав Джозаї, що «проповідник» означає «провідник», і так і є — він провідник для своєї парафії. Гревс на це відповів, що він — перший, хто визнає велич церкви, але тут справа політична, й своєю чергою нагадав, що Спаситель наказував їм віддати кесарева кесарю. Тоді містер Кері заявив, що диявол теж цитує Писання для своїх диявольських цілей, і він як єдиноосібний розпорядник Місіонерської зали заборонить використовувати її для політичних заходів, якщо його не попросять головувати. Джозая Грейвс запевнив, що містер Кері може робити, як йому

заманеться, а особисто він вважає, що каплиця методистів для такої справи теж згодиться не гірше. Тоді містер Кері попередив: якщо нога Джозаї Грейвса ступить до того язичницького капища, йому більше не пасуватиме посада церковного старости у християнській парафії. Після цього Джозая Грейвс відмовився від усіх своїх посад і того ж вечора послав до церкви служку по свою рясу і стихар. Його сестра, міс Грейвс, що керувала у нього в будинку, відмовилася від посади секретаря у Материнському клубі, який забезпечував убогих вагітних жінок бавовняною тканиною, дитячими пелюшками, вугіллям і п'ятьма шилінгами. Містер Кері оголосив, що тепер він нарешті сам собі господар. Але вже незабаром виявив, що мусить займатися купою справ, про які й гадки не мав; а Джозая Грейвс, трохи заспокоївшись, зрозумів, що втратив головний інтерес у житті. Місіс Кері та міс Грейвс страшенно засмутилися через цю сварку й після обміну кількома нерегулярними листами зустрілися та вирішили все виправити. Із ранку до ночі одна вела переговори зі своїм чоловіком, а друга — з братом, і, оскільки обох джентльменів переконували зробити те, чого вони в глибині душі хотіли самі, після трьох тижнів неприємностей встановилося перемир'я. Це було в інтересах обох чоловіків, але кожен пояснював своє рішення любов'ю до Спасителя. Зустріч із кандидатом відбулася в Місіонерській залі, головувати на ній попросили лікаря, а містер Кері й Джозая Грейвс виступили з промовами.

Упоравшись із банківськими справами, місіс Кері підіймалася нагору, аби трохи побалакати з сестрою Джозаї: вони обговорювали парафіяльні справи, священників чи новий

капор місіс Вілсон (містер Вілсон був найбагатшим чоловіком у Блекстейблі — пліткували, що він заробляє щонайменше п'ять сотень на рік, — і одружився з власною кухаркою), а Філіп тим часом скромно сидів у захаращеній вітальні, якою користувалися лише за особливої нагоди, і спостерігав за невтомною золотою рибкою в акваріумі. Вікна тут відчинялися лише на кілька хвилин уранці, поки кімнату провітрювали, і її задушливий запах хлопчикова фантазія таємничим чином пов'язувала з банком.

Потім місіс Кері згадувала, що їй треба зазирнути до бакалійника, і вони знову вирушали в дорогу. Придбавши все необхідне, жінка з хлопчиком частенько повертали до вузької вулички з невеликими, здебільшого дерев'яними будиночками, де мешкали рибалки (вони сиділи на кількох ганках і лагодили свої сіті, а інші сіті сохнули, розвішані на дверях), і йшли аж до маленької бухти, відгородженої з одного боку складами, з якої відкривався вид на море. Місіс Кері стояла там кілька хвилин і дивилася на каламутну жовтяву воду (і хтозна, які думки роїлися у неї в голові), поки Філіп шукав пласкі камінці та пускав по воді жабок. Потім вони повільно поверталися назад. Зазирали на пошту дізнатися, котра година, кивали місіс Віграм, лікаревій дружині, що шила біля вікна, і так неквапом діставалися додому.

Обід подавали о першій. Щопонеділка, щочетверга і щосередини готували яловичину: смажену, рублену або й фарш, а щовівторка, щоп'ятниці й щосуботи — баранину. У неділю вікарієва родина з'їдала одну зі своїх курок. По обіді Філіп робив уроки. Латиною та математикою з ним займався дядько, хоча

сам не знав ані того, ані іншого, а французькою та грою на фортепіано — тітка. Французька була для неї темним лісом, а ось на піаніно вона грала так вправно, що акомпанувала своїм старомодним пісенькам, які співала уже тридцять років. Дядько Вільям частенько розповідав племінникові, що коли він був дяком, його дружина знала дванадцять пісень і могла заспівати їх будь-якої миті, варто лише попросити. Вона й досі нерідко співала на чайних церемоніях у них вдома. Кері запрошували небагатьох, тому на приййомах завжди були регент Джозая Ґрейвс зі своєю сестрою і доктор Віґрем із дружиною. Після чаю міс Ґрейвс грала одну-дві Мендельсонових «Пісень без слів»⁵, а міс Кері співала «Коли ластівки повернуться додому»⁶ і «Біжи, біжи, мій поні»⁷.

Однак чайні церемонії Кері влаштовували нечасто; приготування позбавляли їх душевної рівноваги, а коли гості йшли, священник із дружиною почувалися виснаженими. Тому вони радо пили чай на самоті, а потім грали в нарди. Міс Кері влаштовувала так, щоб її чоловік перемагав, адже програвати він не любив. О восьмій подавали холодну вечерю — вона була скромною, бо Мері-Енн відмовлялася готувати після чаю. Міс Кері допомагала після вечері прибрати зі стола. Вона рідко їла щось, окрім хліба з маслом, який запивала компотом, але вікарію подавали шматок холодного м'яса. Повечерявши, тітка Луїза дзвоником скликала всіх на вечірню молитву, а потім Філіп ішов спати. Хлопчик протестував проти того, щоби його роздягала Мері-Енн, і незабаром відстояв свої права одягатися і роздягатися самостійно. О дев'ятій годині Мері-Енн приносила яйця і столове срібло. Міс Кері писала на кожному яйці дату і

заносила номер у спеціальну книжку. Потім, повісивши на руку кошик зі столовим сріблом, жінка підіймалася нагору. Містер Кері ще трохи читав одну зі своїх старих книжок, але, як тільки годинник вибивав десяту, гасив лампи і слідом за жінкою йшов на боковеньку.

Коли Філіп приїхав до будинку, спочатку виникли труднощі з визначенням, у який саме день його купати. Набрати достатньо гарячої води завжди було непросто, оскільки кухонний обігрівач не працював, і двоє людей не могли одного й того самого дня прийняти ванну.

Справжня ванна у Блекстейблі була лише у містера Вілсона, і сусіди вважали, що слугує вона йому винятково для хизування. Мері-Енн милася на кухні щопонеділка ввечері, тому що любила починати тиждень чистою. Дядько Вільям не міг купатися в суботу, адже попереду на нього чекав важкий день, а після ванни він завжди почувався трохи стомленим, тому мився щоп'ятниці. З тих самих причин місіс Кері купалася щочетверга. Здавалося, сама природа обрала суботу для Філіпа, але Мері-Енн сказала, що не може підтримувати вогонь цілу суботню ніч — їй і так чимало треба приготувати на неділю, спекти булочки і ще хтозна-що. Вона не збирається купати дитину в суботу ввечері, а самостійно хлопчик, ясна річ, теж би не впорався. Місіс Кері соромилася мити хлопчика, а у містера Кері була служба. Однак вікарій наполягав, що Божий день племінник має зустрічати чистеньким і охайним. Мері-Енн оголосила, що краще звільниться, ніж це терпітиме: пропрацювавши вісімнадцять років, вона не сподівалася, що на неї зіпхнуть іще більше роботи — господарі могли б бути трохи

люб'язнішими. А Філіп запевняв, що його не потрібно мити, він чудово впорається сам. Це поклато справі край. Мері-Енн сказала, що впевнена: сам він як слід не помиється; і нехай краще вона зітре собі в суботній вечір пальці, ніж малий буде ходити брудним — не тому, що він іде до Дому Божого, а тому, що вона ненавидить погано помитих хлопчиків.

РОЗДІЛ 7

Неділя була сповнена подій. Містер Кері звично казав, що в парафії він єдиний працює сім днів на тиждень, не покладаючи рук.

Удома до роботи бралися на півгодини раніше, ніж в інші дні. Бідолашний проповідник навіть у вихідний не може полежати в ліжку, зауважував дядько, звертаючись до Мері-Енн, коли вона рівно о восьмій стукала йому в двері. У неділю місіс Кері одягалася довше і спускалася до сніданку, трохи захекавшись і на кілька секунд випередивши свого чоловіка. Черевики вікарія грілися перед каміном. Перед тим як гарненько поснідати, молитви читали довше, ніж зазвичай. Після сніданку вікарій нарізав тоненькими скибочками хліб для причастя, а Філіпу випадала честь відрізати скоринку. Його відправляли до кабінету по мармурове прес-пап'є, яким дядько тиснув на хліб, доки той не ставав тоненьким і глевким, а потім різав його на маленькі квадратики. Кількість таких шматочків залежала від погоди. Якщо лютувала негода, до церкви навідувалося лише декілька людей, а погожого дня приходило чимало, але до причастя майже нікого не залишалося.

Найбільше вірних збиралося в достатньо суху погоду, аби прогулянка до церкви була приємною, але не в таку погожу, щоби поспішати на вулицю.

Місіс Кері виймала із сейфа в коморі таріль для причастя, і вікарій полірував його замшею. О десятій під'їжджала прольотка, і дядько Вільям узував черевики. Місіс Кері затримувалася на кілька хвилин, надягаючи капот, а чоловік у просторому плащі тим часом чекав на неї у передпокої з таким виразом обличчя, як у перших християн, яких ось-ось мали кинути на арену. Його зачудовувало те, що після тридцяти років шлюбу дружина не могла вчасно зібратися в неділю вранці. Нарешті тітка Луїза з'являлася, вбрана у чорний атлас. Вікарій взагалі не любив, коли дружини священнослужителів носили кольоровий одяг, а в неділю вона обов'язково мала вдягати чорний; час від часу, змовившись із міс Грейвс, Луїза пришпилювала до капора біле перо або рожеву троянду, та вікарій змушував зняти їх — він казав, що не піде до церкви з розпусницею. Місіс Кері була жінкою, тому зітхала, а ще вона була дружиною, тому слухалася. Вони вже збиралися сісти в карету, коли вікарій згадав, що ніхто не подав йому яйце. Вони ж знають, що від яйця його голос звучить краще! Дві жінки в хаті, а його благополуччя не обходить жодну з них. Місіс Кері лаяла Мері-Енн, а покоївка огризалася, що не може думати про все одночасно. Вона кинулася за яйцем, а місіс Кері розбила його у келих із хересом. Вікарій проковтнув свій коктейль одним ковтком. Таріль для причастя поклали в карету, і всі нарешті вирушили.

Прольотку замовляли у шинку «Червоний лев», і в ній завжди тхнуло старою соломою. Утім дорогою обидва вікна залишалися зачиненими, аби вікарій не застудився. На паперті на них уже чекав пономар і забирав таріль для причастя, а поки вікарій ішов до ризниці, місіс Кері з Філіпом вмощувалися на церковних лавицях. Тітка Луїза клала перед собою шестипенсову монетку, яку мала пожертвувати на церкву, а Філіпу для цього давала три пенси. Поступово церква наповнювалася людьми, і починалася служба.

На службі Філіпу ставало нудно, та щойно він починав соватися, місіс Кері клала свою ніжну руку йому на плече і докірливо дивилася на хлопчика. Коли співали останній гімн і містер Ґрейвс обходив усіх із тацею для пожертв, малий збадьорювався.

Потім усі розходилися, місіс Кері йшла до лавиці міс Ґрейв трохи побалакати, поки вони чекатимуть на чоловіків, а Філіп вирушав до ризниці. Там його дядько, диякон і містер Ґрейвс іще не встигали познімати стихарі. Містер Кері віддавав племіннику залишки хліба для причастя і дозволяв з'їсти його. Раніше він з'їдав його сам, бо вважав, що викидати хліб буде богохульством, але хлопчиків здоровий апетит позбавив його цього обов'язку. Потім вони рахували гроші. Пожертва складалася з пенсових, трьохпенсових і шестипенсових монеток. Ще на таці для пожертв завжди лежали два самотні шилінги — один, покладений туди вікарієм, а другий — містером Ґрейвсом, а часом там знаходили один флорин⁸. Містер Ґрейвс розповідав вікарію, хто його туди поклав. Це завжди був хтось немісцевий, і священник розмірковував, хто б

це міг бути. Міс Грейвс була свідком такого нерозважливого вчинку і розповідала місіс Кері, що незнайомець приїхав із Лондона і мав дружину та дітей. Дорогою додому місіс Кері переповіла цю новину, і вікарій вирішив навідатися до благочинника й попросити його про пожертву до фонду заохочення священнослужителів. Потім дядько Вільям поцікавився, чи слухняним був Філіп, а тітка Луїза зауважила, що місіс Вігрем прийшла в новому пальті, містер Кокс так і не з'явився у церкві, а люди кажуть, що міс Філіпс заручилася. Діставшись додому, всі відчували, що заслуговують на порядний обід.

Поївши, місіс Кері йшла до себе в кімнату відпочивати, а її чоловік лягав трохи подрімати на канапі у вітальні.

О п'ятій усі пили чай, а вікарій з'їдав яечко, щоби поновити сили перед вечірнею. Місіс Кері ввечері до церкви не їздила, щоби Мері-Енн могла відвідати службу, але вдома читала проповідь і співала гімни. Увечері дядько Вільям ішов на службу пішки, а Філіп шкутильгав поруч. Прогулянка в темряві сільською дорогою дивним чином збуджувала його, а осяяна вогнями церква, поступово наближаючись, здавалася дуже гостинною. Спочатку він побоювався дядька, та потрохи звик до нього і, взявши чоловіка за руку, крокував упевненіше, відчуючи, що перебуває під його захистом.

Повернувшись додому, вони вечеряли. На ослінчику навпроти каміна на містера Кері вже чекали його пантофлі, а поруч стояли Філіпові — один звичайний дитячий черевичок, а другий — потворний і дивакуватий. Укладаючись спати, малий був страшенно стомлений і не заперечував, коли Мері-Енн

роздягала його. Укривши хлопчика ковдрою, покоївка цілувала його, і незабаром Філіп її полюбив.

РОЗДІЛ 8

Філіп був єдиною дитиною в родині й зростав на самоті, тому страждав від неї в будинку священика не більше, ніж удома, коли мама ще була жива. Хлопчик потоваришував із Мері-Енн. Це була круглолиця тридцятип'ятирічна жіночка, донька рибалки, яка працювала в цьому будинку з вісімнадцяти років; тут було її перше робоче місце, і вона не мала наміру його залишати, хоча завжди лякала своїх боязких господарів, що вийде заміж. Її батьки жили в невеличкому будинку на Гарбор-стрит, і Мері-Енн навідувалася до них, коли траплявся вільний вечір. Її оповіді про море збурювали Філіпову уяву, і його юна фантазія наповнювала романтичними вигадками вузькі провулки навколо гавані. Якось увечері він попросив відпустити його в гості до батьків Мері-Енн, але тітка боялася, що там він може чимось заразитися, а дядько сказав, що погане товариство псує гарні манери. Усі ці грубі невиховані рибалки-сектанти йому не подобалися. Але Філіп краще почувався на кухні, ніж у вітальні, тож, щойно випадала нагода, збирав свої іграшки і йшов гратися туди. Тітці було байдуже. Вона не любила гармидеру і знала, що хлопчики вважаються нечепурами, тому радо дозволяла племіннику влаштовувати розгاردіяш на кухні. Якщо Філіп пустував, дядько суворішав і нагадував, що його час віддавати до школи. Місіс Кері хлопчик здавався занадто маленьким для цього; її серце заходилося від

ніжності до сирітки, але спроби заслужити його прихильність були такими незграбними, що малий, соромлячись, зустрічав ці вияви почуттів із такою похмурістю, що жінка почувалася приниженою. Часом вона чула, як його пронизливий голосочок заходить на кухні реготом, та варто їй було туди увійти, Філіп раптово замовкав і густо червонів, поки Мері-Енн пояснювала жарт. Місіс Кері не бачила в цьому нічого кумедного і силувано всміхалася.

— Він здається щасливішим із Мері-Енн, ніж із нами, Вільяме, — сказала якимось тітка Луїза, повертаючись до свого шиття.

— Одразу видно, як він погано вихований. Слід відточити його манери.

Другою неділі після Філіпового приїзду, трапилася неприємність. Містер Кері, як завжди, ліг перепочити після обіду у вітальні, але не міг заснути від збудження. Містер Грейвс різко розкритикував свічники, якими вікарій прикрасив вівтар. Дядько Вільям придбав їх із других рук у Терканбарі та вважав, що вони пристойно виглядають. Але Джозая Грейвс сказав, що вони папістські. Такі натяки завжди зачіпали священика за живе. Коли поширився рух Едварда Меннінга⁹, що завершився відокремленням від державної церкви, містер Кері навчався в Оксфорді, тож відчував прихильність до римокатолицтва. Вікарій радо зробив би службу пишнішою, ніж було заведено у парафіяльній церкві Блекстейбла, і в таємних куточках своєї душі мріяв про хресну ходу і запалені свічки. Утім навіть він вважав ладан неприпустимим. Вікарій ненавидів слово «протестант». Себе він називав католиком і

частенько казав, що папісти потребували епітетів, тому стали римо-католиками; але англіканська церква теж католицька у найповнішому, найкращому і найблагороднішому сенсі цього слова. Чоловіка тішила думка, що поголене обличчя додає йому схожості з пастором, а в молодості в його рисах було щось аскетичне, що ще більше підкреслювало це враження. Він часто розповідав, як під час однієї з подорожей до Булоні (куди він заради економії поїхав без дружини) сидів у церкві, а кюре підійшов до нього і попросив прочитати проповідь. Містер Кері дотримувався суворих поглядів щодо безшлюбної обітниці серед священнослужителів, які не мають власної парафії, тому звільняв дияконів, якщо вони одружувалися. Проте, коли під час передвиборчого процесу представники Ліберальної партії написали у нього на паркані великими синіми літерами «Найближчий шлях до Риму», вікарій страшенно розлютився і погрожував подати на блекстейблських лідерів партії до суду. Тепер, лежачи на канапі, він твердо вирішив, що жодні слова Джозаї Грейвса не змусять його забрати свічники з віттаря, і кілька разів збуджено промурмотів собі під ніс: «Бісмарк».

Раптом дядько Вільям почув несподіваний шум. Він витер носовичком обличчя, піднявся з канапи, на якій лежав, і рушив до їдальні. Філіп сидів на столі, обклавшись усіма своїми кубиками. Хлопчик зводив велетенський замок, але через якийсь дефект фундаменту конструкція щойно завалилася.

— Що ти робиш із усіма цими кубиками, Філіпе? Тобі добре відомо, що не можна гратися в неділю.

Якусь мить племінник витріщався на нього наляканими очима і за звичкою зашарівся.

— Вдома я завжди грався, — озвався нарешті хлопчик.

— А я переконаний, що твоя дорога мама ніколи б не дозволила тобі так грішити.

Філіп не знав, що грішив, але якщо це було правдою, йому не хотілося, аби маму підозрювали в причетності. Він обхопив руками голову і не відповідав.

— Хіба ти не знаєш, що гратися в неділю — великий-великий гріх? Як тобі здається, чому цей день називають днем відпочинку? Сьогодні ввечері ти йдеш до церкви, і як ти дивитимешся Творцеві в очі, якщо по обіді порушив один із Його законів?

Містер Кері наказав малому негайно прибрати кубики і стояв над ним, поки той не закінчив.

— Ти справжній непослух, — укотре повторив дядько. — Подумай, як засмучується на небесах твоя бідолашна матінка.

Філіп відчув, як підступають сльози, але інстинктивно не хотів, аби хтось їх бачив, тому зчепив зуби і стримав ридання. Містер Кері опустився у крісло і взявся гортати сторінки якоїсь книжки. Хлопчик застиг біля вікна. Будинок вікарія стояв віддалік від шосе до Теркенбері, і з їдальні можна було побачити півкруглу смужку газону, а далі аж до небокраю простягалися зелені поля, на яких паслися вівці. Небо було сумним і сірим. Філіп відчув себе страшенно нещасним.

Незабаром прийшла Мері-Енн, аби накрити стіл до чаю, а згори спустилася тітка Луїза.

— Ти добре подрімав, Вільяме? — поцікавилася вона.

— Ні, — відрубав чоловік. — Філіп так галасував, що я очей не зімкнув.

Це було не зовсім так. Заснути йому не давали власні думки, і Філіп, похмуро слухаючи це, подумав, що зашумів лише разочок, і незрозуміло, що заважало дядькові спати до того чи після. Коли місіс Кері запитала, що саме сталося, вікарій переказав усе дружині.

— Він навіть не попросив вибачення, — підсумував дядько.

— Ох, Філіпе, я впевнена, що ти шкодуєш про свій вчинок, — звернулася до племінника тітка, побоюючись, аби дитина не здалася своєму дядькові ще неслухнянішою, ніж була насправді.

Філіп не відповів. Він продовжував жувати свій хліб з маслом і сам не знав, яка сила не дозволяє йому пошкодувати і вибачитися. Хлопчик відчув, як палають вуха та підступають до очей сльози, але так і не озвався жодним словом.

— Від того, що ти набурмосишся, краще не стане, — попередила місіс Кері.

Чай допили в повній тиші. Тітка Луїза весь час потайки кидала на хлопчика погляди, а вікарій навмисне не помічав його. Зауваживши, що дядько піднявся нагору збиратися, Філіп пішов до передпокою і взяв там свої пальто і капелюх, але дядько, спустившись, побачив його і сказав:

— Я не хочу, щоби ти сьогодні йшов до церкви, Філіпе. Не думаю, що в такому настрої слід заходити до Дому Божого.

Філіп знову змовчав. Він відчув, що його страшенно принизили, і хлопчикові щоки залилися рум'янцем. Малий стояв і дивився, як дядько надягає свого капелюха з широкими крисами і просторого плаща. Місіс Кері, як завжди, провела чоловіка до дверей, а потім повернулася до племінника.

— Не засмучуйся, Філіпе, наступної неділі ти будеш слухняним хлопчиком, і ввечері твій дядько візьме тебе з собою до церкви.

Вона зняла з дитини пальто і капелюх та відвела малого до їдальні.

— Ми з тобою разом почитаємо проповідь, Філіпе, і заспіваємо під фісгармонію гімни. Як тобі така пропозиція?

Племінник рішуче похитав головою. Місіс Кері була спантеличена: якщо хлопчик не читатиме з нею вечірню проповідь, що з ним тоді робити?

— А чим ти хочеш зайнятися, поки не повернеться дядько? — безпомічно запитала жінка.

Філіп нарешті озвався:

— Я хочу, щоби мені дали спокій, — сказав він.

— Філіпе, як ти можеш казати такі злостиві слова? Хіба ти не знаєш, що ми з дядьком хочемо для тебе лише добра? Хіба ти мене зовсім не любиш?

— Я тебе ненавиджу. Краще б ти померла.

Місіс Кері хапнула ротом повітря. Хлопчик кинув ці слова так розлючено, що вона навіть трохи злякалася і не знала, що відповісти. Тітка Луїза сіла на чоловіків стілець і, подумавши про те, як страшенно хотіла полюбити цю самотню кульгаву дитину і як палко прагнула, аби хлопчик полюбив її, — зрештою, вона була бездітною жінкою і, хай на це, безсумнівно, була воля Божа, подекуди не могла дивитися на чужих дітей, так краялося від болю серце — відчула, як забриніли на очах сльози і повільно одна по одній потекли по щоках. Філіп зачудовано дивився на жінку. Місіс Кері витягла носовичок і

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ